

Met Pinksteren op Schiermonnikoog

Door G. L. Ouweneel

Van de langzamerhand al vele malen die ik op Schiermonnikoog geweest ben is één ding met stelligheid te zeggen, namelijk dat het altijd „te kort” was. Telkens wanneer ik weer een week of een paar dagen uitgespaard heb om naar het noorden te trekken, lijkt het of dit tijdgebrek nijpender wordt. Dit is trouwens ook zo; ofschoon ik mijzelf wijs maak het eiland grondig te kennen, heb ik tijdens het laatste verblijf weer enkele plekjes ontdekt, waar eigenlijk nu ook weer even gekeken moet worden, met het gevolg dat een twee of drie daags verblijf op het eiland dreigt te ontaarden in een uitputtende race. Zover ik weet heb ik mij maar één keer aan kunnen passen aan het zoveel rustiger tempo van de eilander en dat was tegen wil en dank. Een paar jaar geleden hadden enkelen van ons het naar later bleek weinig overwogen plan opgevat om de Kerstweek op het eiland door te brengen. Schiermonnikoog bereiken door de vol met drijfijls liggende Waddenzee kostte reeds grote moeite; het verlaten per schip bleek echter onmogelijk. Toen na enkele dagen vanaf Leeuwarden een vliegdiensje op gang kwam, bleek het dat heel wat mensen op het eiland steviger argumenten te berge konden brengen om onmiddellijk naar de vaste wal te vliegen dan wij. Zo regen de dagen zich aaneen met lange wandelingen over een wondermooi winters Schiermonnikoog en langdurige, hoewel steeds soberder maaltijden. Nu en dan werd er eens voorzichtig geïnformeerd bij Hotel van de Werf waar de geïmproviseerde vliegdiens dienst zijn hoofdkwartier had. Een heerlijke tijd, die de nu weer immer gehaaste randstedeling steeds onwezenlijker voorkomt.

Nauwelijks vijf maanden later, begin juni, zijn wij weer op het eiland. Op eerste Pinksterdag 's morgens om half vijf lopen wij de Langestreek uit, richting Banckspolder met het ambitieuze plan door de kwelders naar de uiterste oostpunt te lopen en daarna door de Kobbeduinen en via het strand terug. In de bosschages in en rondom het dorp wemelt het van de zangertjes: fitisjes, tuinfluiters, spotvogels en grasmussen zijn overal aan-

wezig. Achter de jeugdherberg klinkt zowaar het geratel van een braamsluiper en even later ontdekken wij daar ook een man keep. Dit is voor begin juni zeker geen gewone zaak. De volgende dagen zouden wij ook op andere plaatsen nog verscheidene kepen horen en zien. Tot dusver echter is er nooit een positief broedgeval bekend geworden, zodat we deze vogels voorlopig maar voor late doortrekkers zullen houden.

De wandeling langs de Kooiweg in de richting van de eendenkooi is een feest. Hier, waar het duinlandschap in een prachtige lange glooiing overgaat in weiden en hooilanden, viereen Hollands weidevogels de lente. En hoewel het lijkt of er toch weer minder kemmaantjes zijn dan vorig jaar en we bezorgd constateren dat er zo weinig tureluurs rondvliegen, beseffen we dat dit koor van grutto's, scholeksters en kieviten op deze vroege, reeds warme juni-ochtend één van de redenen is, waarom we altijd naar Schiermonnikoog terugkomen. Er verschijnt ook een watersnipje boven het vochtige stuk grond links van het karrespoor; het zo typische „geblaas" gaat in het vogelkoor vrijwel verloren. Vanuit de binnenduinen klinkt voortdurend het gejedel van wulpen en nergens hebben we ooit zoveel bergeenden gezien als juist hier: iedere duintop heeft zijn paartje en er is een voortdurend gaan en komen van bergeenden in de richting van de Waddenzee. Wij zijn er getuige van hoe een paartje kieviten een drietal donsjongen voor ons de Kooiweg overloodst. Terwijl wij met de kijker het gedoe van de oude en jonge vogels in het hooiland verder trachten te volgen en tevens een paapje op de bedrading observeren, vliegt er een grijsachtig vogeltje voorbij. Grauwe gors, luidt de conclusie na enige stilte, een vogel die in ieder geval niet op het eiland broedt.

Het belooft een prachtige dag te worden; een dag waarvan later gezegd wordt: „Weet je nog...?" De meeste hooilanden zijn nog niet gemaaid. Hier en daar overheerst het rood van de koekoeksbloemen volkomen. Elders voert zuring de boventoon en op sommige plaatsen schemeren orchideeën door het dichte gras. Nuchter begrenst de hoge grijze waddenzee-dijk de polder met zijn warme tintenschakering. Tot voor enkele jaren lag hier een met gras begroeide dijk, die volkomen harmoniseerde met het overige landschap. In 1962 echter moest deze groene, dromerige waterkering wijken voor een streng met asfalt bedekt dijklichaam. Velen hebben dit betreurd.

Een eendenkooi heeft vrijwel altijd iets geheimzinnigs en die van Schiermonnikoog vormt zeker geen uitzondering op deze regel. Hij ligt aan de voet van de binnenduinen in het uiterst oostelijke deel van de Banckspolder. De dichte ondergroei vormt een dorado voor zangertjes, van verre horen we al een vink en een winterkoninkje. Een mannetje bonse vliegen-vanger duikelt als een grote exotische vlinder door de dichte wirwar van takken. Wanneer hij één van de schaarse zonnestrallen die door het gebladerde dringen kruist, licht zijn zwart-witte verenpak fel op. Uit het diepst van het struweel klinkt het wekkertje van een fluitster en ook in de kooi zit een man keep te zingen. Uit één van de bomen gaat een torenvalk op; die broedt meestentijds wel in de eendenkooi.

Een paar honderd meter achter de kooi buigt de waddenzeedijk naar binnen. Hierachter beginnen de kwelders. Hoog op de dijk staand zien we ver weg boven de waddenzee nog juist de in het zonlicht trillende torentjes van dorpjes in Friesland en Groningen. Recht voor ons zien we het Willemsduin, Schiermonnikoogs meest oostelijke duinformatie. Door zee en wind geteisterd lijkt het grote duinlichaam uit de verte op een onneembaar bastion. Tussen hier en het Willemsduin strekken zich over een afstand van zes kilometer de kwelders uit. Doorsneden door slenken en kreken vormt dit gebied een prachtig natuurlijke overgang van kale wadvlaktes met alle tussenliggende fasen van zoutminnende flora tot de hoger gelegen gedeeltes met kweldergras.

Dit gebied heeft vanzelfsprekend alle hoedanigheden voor een rijk vogelleven. Sedert men er enkele jaren geleden mee gestopt is de kwelders te beweiden, hebben de weidevogels zich ook hier gevestigd zodat Kieviten en grutto's nu tot ver in de kwelders broeden. Tureluurs waren er altijd al en de scholeksters lijken ontelbaar. Telkens zien wij troepjes eidereenden van en naar de Waddenzee vliegen. Deze markante vogels hebben zich in het begin van de jaren vijftig ook op Schiermonnikoog gevestigd en broeden nu over het gehele eiland.

Veel noordelijke broedvogels hebben het nog niet nodig geacht hun broedplaatsen op te zoeken of blijven hier de hele zomer hangen. Dit laatste geldt echter niet voor de rotganzen. Deze zijn voor ons zo aan het begrip „winter” verbonden, dat hun aanwezigheid tussen al die baltsende, alarmerende of roepende sterns, meeuwen, steltlopers en andere zomervogels vreemd aandoet. Gisteren telden we er een 60 op een bank in de Waddenzee en vandaag komen we tot ruim 250. Ze moeten nog naar Nova Zembla of een andere eilandengroep in de Noordelijke IJszee om daar hun jongen groot te brengen. Eind september verschijnen de eerste rotganzen al weer op de wadden, zodat ze hooguit drie maanden in hun broedgebied toeven.

Het aantal visdiefjesnesten op het z.g. Vogeleiland blijkt een schaduw te zijn van de indrukwekkende aantallen van nog maar enkele jaren geleden. Met moeite tellen we veertig nesten. Tussen de alarmerende visdiefjes vliegen enkele noordse sterns. Hun hoge krijsende roep is volkomen verschillend van het „piëra” van de visdief. In 1955 vonden we hier een geheel geïsoleerde kolonie noordse sterns, dus niet, zoals gewoonlijk hier te lande, tussen de visdiefjes. Ook de grote stern broedde toen hier in behoorlijk aantal. Alleen de kokmeeuw is hier nu nog talrijk. (Bovendien zouden als gevolg van een hoge zomervloed enkele weken later vrijwel alle eieren en jonge vogels verloren gaan.)

We steken de grote slenk over en beginnen aan de lange tocht naar het Willemsduin. De vloed komt op; boven de waddenzee vliegt een grote wolk strandlopers. Af en toe zijn ze nauwelijks zichtbaar, maar dan blinken na een snelle wending de lichte ondervleugels fel op. Een troepje scheidt zich af en komt in razende vaart in onze richting. Het zijn bonte

strandlopers en een paar kanoeten. Ver naar links, boven de zeeduinen, vliegt een grote stootvogel. Van vroegere verblijven op het eiland weten wij dat er omstreeks deze tijd sprake kan zijn van een geregelde trek van wespendien en ook dit blijkt er één te zijn. Wanneer de vogel, gedragen op de zachte z.w.-wind, langzaam komt aandrijven, kunnen we de prachtige tekening op ondervleugels en -lichaam duidelijk zien. De volgende dagen zouden we nog verscheidene soortgenoten over zien trekken, éénmaal zelfs een troep van negentien stuks. Het gehele wad is nu in beweging gekomen. Vanaf de zeekant komt een aantal zilvermeeuwen luid roepend aanvliegen, een troepje zilverplevieren gaat op en met een helder „tjuut-tjuut” schieten twee groenpootruiters uit een slenk tevoorschijn. Fel wordt de wespendien geattaqueerd door scholeksters, een paar tureluurs en zowaar ook een kluut. Statig schreeft de roofvogel omhoog tot hij nog maar slechts een stip is in de blauwe lucht; één scholekster blijft hem zólang volgen tot zijn „tepiet” ons nog slechts heel ijl in de oren klinkt. Die kluten hebben zich pas kort op het eiland gevestigd en het aantal broedparen is nog maar zeer gering. Het is te hopen dat de bescheiden vestiging zich kan handhaven want indien één vogel in het beeld van een zomer's kwelderlandschap past, is het wel dat van de kluut.

Al de gehele ochtend hebben wij telkens boerenzwaluwen en ook wat oeverzwaluwen voorbij zien komen. Ze vertonen niet het zo schijnbaar doelloos heen en weer vliegen van op jacht zijnde vogels, maar het lijkt veel meer een snelle, doelgerichte trek naar het n.o. Tegen het middaguur, wanneer wij bij het Willemsduin aankomen, bereikt deze trek zijn hoogtepunt. Een onophoudelijke stroom zwaluwen blijkt de zeereep te volgen en het eiland via het Willemsduin te verlaten. Een half uur tellen levert een aantal op van 160 boerenzwaluwen, 32 huïszwaluwen en 47 oeverzwaluwen. Bovendien komen er ook 21 gierzwaluwen voorbij. Het is indrukwekkend te zien hoe de vogels enkele meters boven de grond vliegend zonder enig talmen de bescherming van de grote duinformaties verlaten en de uitgestrektheid van de daarachter liggende Noordzee binnentrekken. Misschien zijn ze wel op weg naar Scandinavië of wie weet nog wel hoeveel verder.

Toen men een jaar of tien geleden ook op Schiermonnikoog begon de zilvermeeuwen op grote schaal in te tomen, verlegde het zwaartepunt van de kolonie zich jaarlijks steeds meer naar de geïsoleerd liggende duinformaties op de grens van wad- en strandvlakte aan de oostzijde van het eiland. Hoewel er ieder seizoen nog wel jonge vogels grootgebracht worden, is het aantal zilvermeeuwen toch zienderogen verminderd. Hier, op het Willemsduin, zijn ze altijd wel te vinden. We ontdekken nu echter maar enkele eieren en geen enkel legsel is voltallig.

Op „de Balg”, zoals de eilanders de uitgestrekte wad- en strandvlakte aan de oostpunt noemen, vindt op verheugend snelle wijze jonge duinvorming plaats. Een aanzienlijk aantal paartjes zilvermeeuwen heeft van de nog lage duintjes bezit genomen: tot ver naar het oosten zien wij her

en der verspreid de grote witte vogels in broedhouding zitten. Verrassend is het dat visdieffjes met prooi in de richting van „de Balg” vliegen. Met de kijker kunnen we ze ver boven de in de middaghitte trillende zandvlakte volgen en de plaats bij wat jonge duintjes localiseren, waar ze eventueel hun nesten hebben. Dit vermoeden zou later bevestigd worden, maar de hoge waterstand eind juni zou ook deze overigens bescheiden vestiging verstoren.

Tevergeefs kijken wij vandaag uit naar dwergsterns en kleine mantelmeeuwen. Rondom het Willemsduin plachten voorheen nog al eens dwergsterntjes te broeden; het ziet er echter naar uit dat ook deze vogels Schiermonnikoog verlaten hebben. Kleine mantelmeeuwen broedden altijd, hetzij gepaard met zilvermeeuwen, hetzij zelfstandig tussen de zilvers. De bewakers, die tot taak hebben de zilvermeeuwen binnen de perken te houden, zijn er op bedacht zowel de kleine mantelmeeuwen als de stormmeeuwen zoveel mogelijk te sparen. Dat deze bijzondere zorg op prijs gesteld werd blijkt wel uit de ruim 300 paar stormmeeuwen waarop we de laatste jaren op Schiermonnikoog kunnen rekenen. Toen wij vijf maanden geleden ook hier liepen en het landschap, in schrille tegenstelling tot vandaag, alle aspecten vertoonde van een barre ijswoestenij, was de stormmeeuw, buiten een zestal hoog overvliegende rotganzen, de enige vogel die wij hier zagen. Sindsdien wekt hun hoge en schrille schreeuw bij mij altijd een gedachtenassociatie met arctische streken op.

We beginnen aan de lange weg terug. Eerst moeten we een vijftal kilometers langs de voet van de zeeduinen en dan verder door de brede valleien van de zgn. Kobbeduinen op het dorp aan. Het landschap is hier van een bizarre grootsheid. De duinformaties rijzen, honderden meters van elkaar, hoog op uit de kale zandvlakte. Met stormvloed staat deze gehele vlakte onder water en liggen de duingroepen als een reeks afzonderlijke eilanden in zee. Vaak doet zich duinval voor, zodat de vorm van de duinformaties zich jaarlijks totaal wijzigt. De opéénhopingen van wrakhout, manden en vaak grotesk gevormde boomstammen aan de voet van de duinhellingen, de bizarre silhouetten van de duinformaties en de volstreekte eenzaamheid waarin we ons bevinden werkt soms bijna beklemmend. De klagende roep van de zilvermeeuwen verhoogt dit gevoel nog. Voor ons uit rent een strandplevier. Het ranke en fijngebouwde vogeltje vormt wel een contrast met de grootse omgeving. Honderden meters ver blijft hij fel alarmerend om ons heen vliegen om dan met een grote boog terug te vliegen. Maar dan betreden we het territorium van een volgend paartje. Zo stellen we over een afstand van enkele kilometers zeker vier en waarschijnlijk vijf paartjes strandplevieren en één paartje bontbekplevieren vast. Het aantal scholeksters ligt wel heel veel hoger.

Langzamerhand verandert het landschap. De duinenrij rechts van ons vormt nu een ononderbroken schakel en er begint enige begroeiing te komen; eerst zeekraal, later gras met het nu juist in bloei staande Engelse gras. De brede duinvalleien die we nu binnengaan zijn dicht begroeid met

uitgestrekte duindoornvelden; meermalen moeten wij een heel eind terug doordat we totaal vastlopen in de doorns. In tegenstelling tot het frisse groen van de Banckspolder van deze ochtend, overheerst hier de tint bruin in vele schakeringen. In de binnenvalleien missen we de koelte van de zee. Het is er drukkend warm. Behalve de schijnbaar onvermoeibare veldleeuweriken zwijgen de vogels. Een grote troep wulpen vliegt traag en „onwillig” op. Dit is één van die typische dingen van Schiermonnikoog. Iedere keer wanneer wij omstreeks deze tijd op het eiland zijn, treffen we in deze binnenvallei een grote troep wulpen aan, hoogstwaarschijnlijk jonge en ongepaarde vogels. We tellen er nu ruim 200. Het doet vreemd aan om hier wulpen zonder enig misbaar te zien wegvliegen terwijl overal elders op het eiland wulpen jodelend en roepend boven de duinvalleien hangen.

Hier ook is het domein van de bruine kiekendieven. Het duurt niet lang of we zien een prachtig uitgekleurd mannetje rondvliegen. Het is nog niet zo lang geleden dat men overal op het eiland zowel de bruine kiekendief als de blauwe kiekendief in actie kon zien. Ze broedden veelal in de riet- en duindoornruigtes van de Kobbeduinen. De laatste jaren blijft het aantal beperkt tot één, hooguit twee paar bruine kiekendieven. De aanleg van nieuwe paden door de duinen die de eertijds grote onaangetaste valleien versnipperen, zal er stellig toe bijgedragen hebben, dat de rust van hun vroegere broedplaatsen verstoord werd. Het mag nog een wonder heten dat in de zomer van 1965 de jonge kiekendieven van een nest dat enkele tientallen meters van een schelpenpad lag, uitgevlogen zijn.

Het loopt tegen de avond. Een bonte schare badgasten trekt door de duinen eveneens dorpwaarts en jaagt de klauwier op. Luid klinken hun stemmen door de wijde vallei. Dit zijn de eerste mensen die wij vandaag zien en wij zijn ons bewust dat niet veel lieden binnen Nederlands landgrenzen dit voorrecht op eerste Pinksterdag beschoren zal zijn geweest.

Gisteren hebben wij in het dorp al horen zeggen dat deze Pinksteren wederom een nieuw record aantal toeristen gebracht heeft. Vorig jaar was het ook een record en dat zal het het volgend jaar en het jaar daarop zeker weer zijn. Waar zal de grens liggen? Zoals overal elders in den lande wordt ook op Schiermonnikoog aanslag na aanslag gepleegd op de helaas zo beperkte ruimte. Nieuwe schelpenpaden ontsluiten de valleien en de plannen voor nieuwe bungalowparken en hotels volgen elkaar in steeds sneller tempo op. Defensie heeft al meermalen begerige blikken op het eiland geslagen; onlangs nog werden plannen ontvouwd om op de kwelders doelen te plaatsen voor verdragend geschut, dat op oefenterreinen in de toekomstige Lauwerszeepolder komt te staan. En de laatste en meest grondige bedreiging van het zo mooie eiland is wel de algehele poldering van de Waddenzee. Hopelijk onderkennen de hiervoor verantwoordelijke personen de draagwijdte van een dergelijk ingrijpende beslissing.

• *G. L. Ouweneel, Voordonk 11, Rotterdam 24*